

H. KAKUCSKA Mária

Joanes Ludovicus Vives a nőnevelés apostola, a nőnevelés atyja és magyar vonatkozásai

Absztrakt

A tanulmány célja nemcsak megemlékezés Vives születésének 530. évfordulójáról, hanem annak a felidézése is, hogy a 16. századi „tudós hármast” alkotó férfiak – Rotterdami Erasmus, Thomas More és Joannes Ludovicus Vives – közül ő, a legfiatalabb napjainkban a „legismeretlenebbül a legismertebb” azáltal, hogy elképzeléseiből a „modern neveléstudomány” nevének említése nélkül valósított meg jó néhányat. Jelentős hivatal, befolyás nélkül a kortárs európai és magyar történelem jó ismerője volt. A 16–17. század tudós elméi együtt emlegették őket. A korban Vives kivételével mindenki boldog lehetett, aki Erasmus legalább egy levéldarabkáját birtokolhatta. Vivesnek több is volt; őt azonban bántotta a pártfogónak, barátjának hitt személy leveleinek egyre elhidegülő, vádaskodó hangvétele. Erasmus Vives iránti szimpátiájának csökkenéséről, sőt a Vivessel való barátkozás eltanácsolásáról olvashatunk leveleiben.¹ Ennek ellenére a reformáció közreműködői keresték társaságát, idézték, fordították, kiadták műveit.

1. A humanista Vives, a nőnevelés apostola, a nőnevelés atyja

Bázelban 1536-tól a nagy tekintélyű holland halálával megfigyelhető egyre több Vives-mű és számos Erasmus–Vives-kötet² kiadása, mely tény nem csak az egyre terjedő reformációnak köszönhető. Neve ugyan ismeretlenebb, a három férfi közül azonban Vives az, akinek

¹ Desiderii ERASMUS, *Opus Epistolarum*, ed. Percy Stafford ALLEN, 1–12. t. (London: 1908–1952). Antipátiájáról például a VII. t. 2026. levél 5–6. sor: „Egoque tuum consilium secutus cum Viue praeter civilem amicitiam nihil habui commune.” és Vives Erasmus elhidegüléséről in Henry de VOCHT, *Litterae virorum eruditorum ad Franciscum Craneveldium 1485–1564* (Louvain: 1928). 8. levél 10–12. sor: „[...] Si videres quas epistolas a[cci]pio ab Erasmo: uel hodie unam quam acrem! quam expostulatoriam! quam fulminem!”

² Desiderius Erasmus ROTERODAMUS, *Matrimonio christiano* és J. L. VIVES, *De coniugii origine et utilitate* (Lygduni Batavorum: Maire, 1650); ERASMUS, *De civilitate morum puerilium* és VIVES, *Introductio ad veram sapientiam* (Hamburg: 1673). Ez utóbbi, tudomásom szerint, megjelenik még: Hamburg, 1690; Nürnberg, 1714; Breslau, 1756; minden esetben a következőképpen: *Introductio ad veram sapientiam, das ist Ein gar herrliches büchlein des berühmten Johann Ludovici Vivis, genant Anführung zur weissheit, der studierenden jugend zu nutz in beyden prachen herausgegeben* (ERASMUS, *De civilitate morum puerilium* című művével együtt). Illetve Ioannis Ludovici VIVIS Valentini, *De Conscribendi Epistolis, libellus vere aureus, Eiusdem argumenti D. ERASMI Roterodami compendium ab ipso authore denuo recognitum*, per. Joan. Ant. de Nicolinis de SABIO, *Sumptu vero et requisitione Melchioris SESSAE*, (Venetiis: 15379; Des. ERASMI libri XXXI et Philippi MELANCHTONIS libri IV, quibus adiunctor Th. MORI et Lodouici VIUIS, *Epistolae* (London: 1642).

hatását a kontinentális Európában a mai napig tapasztalhatják a közoktatásban részesülők, akik lényegében a vivesi elvek alapján, de később „porosz oktatási” rendszernek nevezett szisztéma szerint alfabetizálódnak, végzik tanulmányaikat. A Vives eltervezte oktatási rendszer első része *A tudományok hanyatlásának okairól (De causis corruptarum artium)*, és második része, a *De disciplinis (A tudományokról)*³ 1531-ben három városban – Antwerpen, Brügge, Köln – jelent meg, és a reformáció által felvetett egyik fontos kérdést, az oktatásért tárgyalja részletesen. Az első rész, *A tudományok hanyatlásának okairól* a történelem, a jogtudomány, a matematika, az orvostudomány, a nyelvtan hanyatlásának okait vizsgálja. A második rész az (köz)oktatási rendszer tervezetének kidolgozása, a tulajdonképpeni „apostoli” munka. A tanulók „iskolaérettségének” vizsgálata után részletesen kidolgozza a szerinte helyes beiskolázás idejét, módját. Gondolt a tanulók életkorának megfelelő, ám az egyre nehezedő tananyagra is. Tanácsokat ad az iskola helyének kiválasztására, az egymásra épülő oktatási intézmények területi rendszerének kiépítésére, az életkornak megfelelő tananyag összeállítására, az ajánlott olvasmányokra, a jó tanítók, tanárok alkalmasságának, képzésének megfelelő voltára és a közpénzből kapott, megfelelő nagyságú fizetés megállapítására; Vives szerint „tisztos jövedelmet biztosítson, de a kapzsiakat távol tartsa”. A diákok szellemi fejlődését rendszeres, éves tanári konferenciákon ajánlotta ellenőrizni. Előnyösnek tartja a tanárok nyelvi, szokásbeli alkalmazkodását. A tanulóknak tanácsokat ad a jó tanulási módszerről, a memória fejlesztésének módjairól. Az írás-olvasás elsajátítása mellett, mindenki tehetségének, érdeklődésének figyelembevételével egy általános képzésben és biztos megélhetést adó „szakképzésben”⁴ is részesüljön. Beépít korábbi, a nőnevelés és a férjek, fiúk feladatát tárgyaló műveiből származó gondolatokat, utal is rájuk. Befolyásos személyeknek ajánlotta latin nyelvű írásait, például a *De disciplinist* III. János portugál királynak; Aragóniai Katalinnak, VIII. Henrik első feleségének a nőnevelésről szólót, de nemcsak nekik, hanem a közembereknek használható, nemekre elkülönítve ad tanácsokat a férfiak és a nők nevelésében tevékenykedőknek. Főbb vonalakban egységes tantervet, oktatási szisztémát dolgozott ki mindkét nemnek. *A keresztény nők neveléséről* című, 1523-ban keletkezett műve miatt „a nőnevelés atyjának” tekinthetjük.⁵ Antik és keresztény példákat hoz fel a hiúságokkal, butaságokkal, pletykálgatással nem foglalkozó, írni-olvasni tudó, tanult nőkről, akiket mégis, a hagyományoknak megfelelően, esendőbbnek, gyarlóbbnak tart a férfiaknál. Példának veszi Cicerót, és „[...] ut si quis attentius inspiciat, similes prorsum comperiat esse meam et Quintiliani instituendi rationes”⁶ hivatkozással maga utal gyakran idézett szerzőjére; hivatkozik Szent Jeromosra, a *Bibliára*; mindig közli az átvett gondolat forrását, szerzőjét, vagy említi, ki gondolkodott az említett témáról. A nők természettől való feladata a családi tűzhely őrzése, a gyereknevelés, a család egyben tartása, gondozása, de ez

³ A népszerű mű első kiadása J. L.VIVES, *De corruptibus artibus* (Antverpiae, Bruges, Coloniae: 1531). Önálló kiadásai például: 1532, 1536, 1551. Joannes Ludovicus VIVES, *Opera in duos distincta tomos*, Ed., Hulderius Coccius (Basileae:1555). Később: *Opera*.

⁴ J. L.VIVES, *De corruptibus...*, Liber II. 450–453, 456.; Liber III. 463–467, 470–471.

⁵ Juan Luis VIVES, *De institutione feminae christianae* (Lovanii, Oxford:1523).

⁶ QUINTILIANUS, *Institutio oratoria*, in: Collection des Universités de France publiée sous le patronage de l' Association Guillaume Budé, *Quintilien Institution oratoire*, Texte établi et traduit par Jean COUSIN[...], T. I–XII. (Paris: 1975). Gyakori a Liber I, 1, 2, 3, 10; Liber II, 2, 5, 8, 9, 10 vett hivatkozás. Egyik ilyen legemlékezetesebb példa Vives átvételi módszeréről a szűk nyakú edény hasonlata: *Quintilianus*, Liber I, cap. 2. 28.; Vives, *DD*, Liber III., 467, Comenius, *DM*, VI. Alaptétel, 139–140.

nem akadály a művelődésüknek. Igen alapos, szigorú olvasmányjegyzéket állít össze a nők és a leányok számára.

Az 1528-ban a férjek feladatát, az ifjak nevelését tárgyaló *De officio mariti*-ben Vives figyelme kiterjed a megfelelő házastárs kiválasztására, a házastársak közötti lényeges korkülönbség problémáira, a nők egészségügyi problémáinak „felvilágosító” magyarázatára, mégsem olyan részletező, „alapos”, mint a nőnevelésről írott munkája. Tanácsot ad az általában idősebb férjnek, hogyan „nevelje”, formálja esetleg sokkal fiatalabb hitvesét. Elmélkedik a szeretet megjelenési formáin, intenzitásán. Minden esetben elítéli a vitákat, amelyeket a háborúk szóbeli, szelídebb megnyilvánulásának tart. A háborúskodás, az elégedetlenkedés, a gyűlölködés, az irigység az oka minden viszálynak, rossznak, nyomorúságnak. A testi fenyítés és a szóbeli durvaság nem lehet eszköze a tanításnak. Olvasmányjegyzéke nem olyan részletes és szigorú, mint a leányoké, inkább javasol, mint bírál. Ez a műve nem volt olyan népszerű, mint a sokat kiadott, sok nyelvre fordított nőnevelés. Mindegyik művében határozottan elítéli a kor oktatásának kedvelt formáját, a vitatkozást. A tanítványait veréssel fenyegető, bántalmazó tanárnak nincs helye Vives iskolájában.

A kimondottan az oktatást, a neveléstudományt érintő művei között különleges helyet foglal el az 1526-ban, Brügge-ében keletkezett *De subventione pauperum (A szegények megsegítéséről)*.⁷ A háborúskodás, a viszálykodás elítélése mellett konkrét javaslatokkal szolgál a szegénység enyhítésére, segítésére, oktatásuk megszervezésére. Külön figyelmet szentel a háborús menekültek sorsára, segélyezésük módjának lehetőségére. A mű bevezetőjében ír keletkezésének körülményéről, az angliai hajóútja során Brügge város polgármesterével, Praet úrral folytatott beszélgetésről és felkéréséről. Vives elsőként tett kísérletet egy a mai napig megoldatlan karitatív probléma, a szegénység segítésének, csökkentésének világi lehetőségére.⁸ Nem csatlakozott a reformátorokhoz, nem tartozott a katolikus vallást „jobbítók” csoportjához, nem bocsátkozott teológiai vitákba, gyakorlatias és humanitárius „világi” megoldást keresett. Az írás első része a szegénység eredetének, általános problémáinak megfogalmazása a keresztényi elveknek megfelelően. A második rész egy segélyszervezet, a rendszer megtervezése: a felépítésére és finanszírozásához szükséges anyagi fedezet biztosítására tett konkrét javaslattal. Részletesen szól a különböző mértékű szegénységről, a szegények eltérő típusairól, az elszegényedés különböző okairól. Utal a szemérmességből *rejtett* (az eltitkolt) szegénységre, különösen a Spanyol Királyságban jellemző „hidalgo” típusra.⁹ Elítéli a koldulás, a kártyázás, egyéb szerencsejátékok miatt nincstelenné válókat, akiket szintén segíteni kell, büntetésül azonban kényelmetlen, kellemetlen munkát végeztetni velük. Vives rendszerében nincs helye a dologtalanságnak, tétlenségnek, kéregetésnek; csak jól átgondolt, elvégzett, hasznos munka van. Mindenki képes valamire; a vakok kosárfonásra, a gyengék, munkaképtelenek énekelhetnek; nem

⁷ Joannes Ludovicus Vives, *De subventione pauperum* (Bruges: 1526).

⁸ Ypres városa Vives javaslatain alapuló kísérletet vezetett be a szegények megsegítésére. A kolduló rendek támadására írt válaszukban a *De forma subventionis pauperum quae apud Hyperas Flandrorum urbem viget universae reipublicae christianae longe utilissima*, 1530 Vives érveit használták fel. Sok támadás érte Vives írását a kolduló rendektől ugyanúgy, mint a „lusta koldusok” részéről. Domingo Soto (1494–1560) V. Károly császár és spanyol király domonkos rendi gyóntatóatyja és rendtársai érvelése szerint a kéregetés az ember alapvető joga.

⁹ Hidalgo, eredete „Hijo de alguien”, ’valaki fia’ jelenése úriember, elszegényedett nemes; a spanyol irodalom jellegzetes alakja, akit szemfüles szolgája, „a kópé” tart el.

tudni bibliai vagy ágostoni-e a hivatkozás. A betegeket kórházakban kell ápolni. A gondoskodási rendszer fenntartását a mindenki által rendszeresen végzett munkával szerzett jövedelem egy részének egy közös alapba való befizetése biztosítaná, amit egy megbízható, jeles férfiúkból álló „bizottság” felügyelne. Vives a Szentírásból vett idézetekkel, például „aki nem dolgozik, ne is egyék” cáfolja, érvel az ellenzőkkel (2Thes.3.10) szemben. A gazdagok rendszeres adakozásával vagy a fényűzés általános csökkentésével, például a temetési, a házasságkötési pompa csökkentésével megtartott ünnepséggel a megtakarított összeg eladományozható az „általános segélyalapnak”. A templomokban a szegényházakat illető alamizsnagyűjtő perselyek is elhelyezhetők. Vives szerint az egyházak elég bevétellel rendelkeznek. Érvel a „mindig lesznek közöttetek szegények” és a domonkosok hangoztatta „a kéregetés az ember alapvető joga”, a „bibliai szegénység” szerinte helytelen keresztényi hozzáállása ellen. Természetesen a gyerekek járnának iskolába, mert a szegénység nem lehet a képzés, a tanulás akadály. Vives e műve hamar felkerült a tiltólistákra,¹⁰ indexekre a legtöbbet kiadott *Exercitio linguae latinae*-val¹¹ együtt. Ez a magával ragadó mű dialógusok formájában, egyre nehezedő mindennapi helyzetgyakorlatokkal nemcsak a latin nyelv oktatását kísérli meg, hanem például „aktuális” ismereteket is ad Amerika felfedezéséről, vagy Antonio de Nebrija ugyanekkor, 1492-ben megjelent spanyol, vulgáris nyelvű szótárának gyakorlati hasznosságára hívja fel a figyelmet. Vives oktatást, nevelést illető gondolatai, elvei tökéletesen beleillenek a reformáció jobbító szándékú eszmevilágába, elképzeléseibe, melynek azonban sem híve, sem helyeslője, sem résztvevője nem volt. 1517. október 31-e után a kor gondolkodóinak nehéz volt bármiféle újításoktól, különösen a vallásiaktól távol tartaniuk magukat. Vivesnek erre különösen kellett ügyelnie, kikeresztelkedett zsidó származása miatt. 1509-ben Vives nemcsak tanulni ment, hanem az inkvizíció elől is menekült Párizsba. Ekkoriban elkezdődött az *egyik*, elhunyt édesanyja híre- emléke ellen indult inkvizíciós per. A családját ért sorozatos inkvizíciós támadások miatt soha nem tért haza szeretett Valenciájába. A nevelés-oktatás terén egyetértett a reformátorokkal: az írás-olvasás elsajátításával kulturáltabb, műveltebb, jobb polgárok válhatnak az alattvalókból, amihez segítséget jelenthet a saját, vulgáris nyelvükön olvasható Szentírás is. A mainzi aranyműves, Johannes Gutenberg találmánya lehetővé tette a gondolatok gyors és széles körű terjedését, akár a közélet, akár a vallás visszásságainak bírálását, akár a Szentírás olvasását, anyanyelvű tanulmányozását jelenti ez.

Az evangélikus, wolfenbütteli Herzog August (1579–1666) hírneves könyvtárában Vives sok kötete van meg többször, különböző kiadásban. Ágost herceg 1647-ben a *Szegények megsegítéséről*¹² eszméinek megfelelően újraszervezte hercegsége közigazgatását, jogszolgáltatását, mint az *Allgemeine Landesverordnung*ban látható. Takarékoskodott, rendet

¹⁰ Vives számos elgondolása megvalósult, a jezsuiták „Mártaházai”, annak ellenére, hogy Indexen volt. Létezik *Il mendicare a bolito nelle città di Montalbano, Da un Pubblico Ufizio di Carità* című francia nyelvből fordított, 1693-ban Firenzében Gio.[vanni] Filippo Cecchi nyomtatta mű, mely állítások-tagadások formában érvel a kéregetés jogossága mellett.

¹¹ J. L.VIVES, *Linguae latinae exercitatio* (Basileae, Bredae, Bruges, Coloniae: 1538).

¹² J. L.VIVES, *De subventionem pauperum* (Bruges: 1526). Részletesebben H. KAKUCSKA Mária, *El estado perfecto y su habitante perfecto, el idealismo y la verdad a base del <Socorro de los pobres> de Vives y de <Don Quijote> de Cervantes, El carácter renacentista de las obras de Vives y de cervantes. (A tökéletes állam tökéletes lakója, idealizmus és valóság Vives <A szegények megsegítéséről> és Cervantes <Don Quijote> című műve alapján.)*, *Coloquio internacional, Comité de Debrecen de la Academia Húngara de Ciencias y Departamento de Español de la Universidad ELTE de Budapest, Debrecen, 19–21. de octubre de 2000.*

teremtett birtokainak gazdálkodásában; a közéletben végrehajtott változtatásai során csökkentette az eljegyzési, a házassági, a temetkezési pompát. Figyelmet érdemlők a wolfenbütteli ünnepnapokra, illetve a szegényekre vonatkozó intézkedései. Könyveinek érdekessége még a vivesi írások reformátorokéihoz, Luther, Zwingli, Melanchthon munkáihoz köttetése.¹³ A herceg kapcsolatban állt a strasbourgi reformátorokkal.

Az erősen Luther-szimpatizáns Caspar Hedio¹⁴ fordításában Strasbourgban első ízben 1533-ban, majd 1534-ben jelent meg az 1526-ban írt *A szegények megsegítéséről*. Caspar Hedio, Wolfgang Capito (1487–1541) és Martin Bucer (1491–1551) mellett Strasbourg¹⁵ reformátora; ő maga a város népoktatásának és szegényei megsegítésének megtervezője volt. Vives *De disciplinise* néhány pedagógiai elképzelésének első megvalósítói is strasbourgi származásúak, az 1524-ben Löwenben, a *Collegium Trilinguè*-ben¹⁶ tanult Johann Sturm¹⁷ és Hedio az 1538-ban itt alapított akadémiával. Vives 1524-ben Löwenben tanított. Sturm akár tanítványa is lehetett az akkoriban ott tanító Vivesnek. Sturm egyes műveiben Vives gondolatai ismerhetők fel, nevének megemlézése nélkül. Ágost herceg szívesen vett részt a strasbourgi filozófiai, történelmi vagy természettudományos kérdésekről tartott nyilvános vitákban.

Sturm strasbourgi „vivesi akadémiaja” a példája a VI. János Nassau-Dillenburger grófja¹⁸ által alapított herborni *Hohe Schule*-nak, a *Johannea*¹⁹-nak, melyet az 1577-es kálvinista-lutheránus ellentétek miatt Heidelberget elhagyó Caspar Oleviannal (†1587. március 15.), a Heidelbergi Katekizmus szerzőjével terveztetett meg. A herborni iskola tervezete, felépítése követte Strasbourgot, és tanári kara fontosabb személyiségei is valamilyen formában kapcsolatban voltak a várossal. Strasbourgi születésű a filozófia és a teológia professzora,

¹³ A J 502.4.0 Helmst. jelzetű kötet 12 írása közül az 1.: *Chatechismus Ecclesiae* [...] Durch [...] *Georgium WICELIUM* [...] (Freyburg im Breßgaw: [...] 1536); a 4.: *Euangelion Martini Luterae*, [...] Vorrede [...] Georg WICELIUS; 1533; a 6.: *Wie der Türk die Christen haltet so vnder jm leben Johannis Ludouici Viuis Valentini gschrift*, [...] Neulich durch D. Caspar Hedion verteüschte, [...] (1532: Straßburg); és a 8. írás: *Artickel des glaubens des weitberuemten vnd Hochgelehrten Doctor Erasmus von Rotterdam*.

¹⁴ Caspar HEDIO, Kaspar Hedio vagy Heyd (1494–1522), *Von Almuesengeben zwey buechlin Ludouici Viuis, Auff duß new XXXIII. Jar durch D. Caspar Hedion verteüschet vnd ein Ersamen Radt vnnd krummer burgerschafft zu Straßburg zugeschriben, Allen polyceyen nutzlich zu lesen* (Straßburg: 1533); 1534-es 2. kiadás igen hosszú címmel jelent meg.

¹⁵ Gustav ANRICH, *Zwei Straßburger Reden zur Reformationsjubelfeier, Die Straßburger Reformation* (Halle: 1918).

¹⁶ A löweni Collegium Trilinguè-ről: Henry de VOCHT, *History of the Foundation and the Rise of the Collegium Trilingue Lovaniense 1517–1550*, Bd. II. (Louvain: 1953).

¹⁷ Johann Sturm (1507–1589) érdekesebb művei: *De literarum ludis recte aperiendis liber*, 1538, *De amissa ratione dicendi libri II*, 1538; *De educatione principum*, (Straßburg: 1551) és (Leipzig: 1911). Sturm személyéről dr. Heinrich VEIL, *Zum Gedächtnis Johannes Sturms, Eine Studie über J. Sturms Unterrichtsziele und Schuleinrichtungen, mit Berücksichtigung seiner Beziehungen zu dem Niederländischen Humanismus= Festschrift zu Feier des 350 Jährigen Bestehen des protestantischen Gymnasiums zu Straßburg*, hrsg. von der lehrerschaft des protestantischen Gymnasiums, *Erster Teil*, (Straßburg: 1888) és Anton SCHINDLING, *Humanistische Hochschule und freie Reichsstadt, Gymnasium und Akademie in Straßburg 1538–1621, Veröffentlichungen von des Instituts für europäische Geschichte Mainz*, Bd. 77. (Wiesbaden: 1977).

¹⁸ Három fiútestvér közül a legfiatalabb, a szerényebb műveltségű politikus, hadvezér, Johann VI., János [Jan de Oude von Nassau–Dillenburger (1536–1606)] volt; a középső, Ludwig von Nassau–Hadamar, fríziai kormányzó alapította meg a Franekeri Egyetemet; a legidősebb, Orániai Vilmos kiváló nevelést kapott V. Károly császár és spanyol király udvarában.

¹⁹ A Gerhard MENK, *Die Hohe Schule Herborn in ihrer Frühzeit (1584–1660), Ein Beitrag zum Hochschulwesen des deutschen Calvinismus im Zeitalter der Gegenreformation, Veröffentlichungen der Historischen Kommission für Nassau XXX*. (Wiesbaden: 1981); Dieter WESSINGHAGE, *Die Hohe Schule zu Herborn und ihre Medizinische Fakultät, 1584–1817–1984* (Stuttgart–New York: 1984).

Johann Piscator (1546–1625) – kálvinistává válása miatt kellett elhagynia Herbornt, mint majd később Heidelberget is – Oleviannal együtt dolgozta ki a *Hohe Schule* törvényeit. A *Lexicont* készítő Johann Heinrich Alsted (1588–1638), Herbornban a filozófia és teológia professzora Strasbourgban szerezte iskolai végzettségének egy részét. 1629-től Erdélyben, Gyulafehérváron tanított. A vivesi *De disciplinistól* jellegében eltérő *Lexiconjában* megemlíti Vives nevét. Az írott német nyelv történetében nyelvtanával jelentős helyet elfoglaló Albert Ölinger²⁰ Vives latinnyelv-gyakorlatait adta ki Strasbourgban. A Herbornban körülbelül egy évet töltő Joannes Amos Comenius²¹ napjainkra is a legnevesebb Vives-tisztelők egyike maradt. Nagy hatással volt rá a Herbornban tanító „überaus teuerer und hoch verehrender” Alsted mellett a mesterének tartott Johann Valentin Andreä (1586–1654) német lutheránus teológus, író, a rózsakeresztes eszmék elindítója.²² Andreä Vives nagy méltatója, a *De subventione* latin nyelvű kiadója és fordítója is volt. *Cristianopolis* című utópisztikus művét a nagyon is valóságos, reális alapokra elképzelt, egyáltalán nem utópisztikus vivesi mű ihlette. Comenius több művében, de különösen a *Didactica Magna*-ban²³ a *De disciplinis*, a *De concordia et discordia* és az *Introductio ad sapientiam*²⁴ írásokból származó Vives-gondolatokkal találkozunk, gyakran akkor is, ha nem nevezi meg őt. Nem tudjuk, Comenius 1650–1654 közötti sárospataki időszaka alatt Vives nevét, személyét – művein kívül – említette-e.²⁵

Az egyre bővülő magyar könyvtörténeti²⁶ adattárak ismeretében állíthatjuk, felekezeti, szerzetesi, főúri és magánkönyvjegyzékekben gyakran ott a kétkötetes *Opera* (Zsámboky

²⁰ Az Albert OELINGER által fordított polyglott példány: *Dvodecim dialogi apprime elegantes clarissimi D. Ioan. Ludouici Viuis Valentini, ex Latino & Gallico idiomate in Germanicam linguam fideliter translati ac in gratiam Tyronum harum linguarum simul congesti*, Spira. Oelinger saját műve: *Underricht der hoch teutschen Spraach, Grammatica seu institutio verae Germanicae linguae, in que etymologia, syntaxis et reliquae partes omnes suo ordine breviter tractantur. [...]* (Argentorati, Wyriot: 1574).

²¹ Joannes Amos COMENIUS (1592–1670), *Didactica Magna*, 1657. Magyarul: COMENIUS, *Didactica magna*, (Pécs: Seneca Kiadó, 1997). Az igen gazdag Comenius-szakirodalom bősége miatt idézésétől, felsorolásától eltekintünk.

²² Valentin Andreä a *De subventione pauperum* 1627-es latin és német fordításának, *Welche in sich begreifen, wie man solle die Armen underhalten* (Durlaci: 1627) kiadását így indokolta: „Wann dann von solchem hiebevorn ein hochgelehrter Mann sehr vernünftig und nach Notturfft inn Lateinischer Spraach geschriben hat [...] gut und nöhtig angesehen ein solches auch unsern lieben Leutschen mit zutheylen ob sich villeicht finden möchte die hierauß nachrichtung nehmen unnd ein solch wichtig unnd wol angesehen Werck ihnen belieben lassen wolten. [...]” Johann Valentin ANDREÄ, *Cristianopolis*, 1619. Modern kiadása: Johann Valentin ANDREÄ, *Cristianopolis*, Hrsg., Richard van DÜLMEN (Stuttgart: Calmer Verlag, 1972).

²³ COMENIUS, *Didactica Magna*, azaz *Nagy oktatástan* előszava 9–10. pontjában „az iskolai módszerek zűrzavara miatt meghonosodott fejetlenséget” megfelelő és „a nyelvek és gyakorlati ismeretek tanításának... útjáról módjáról...”.

²⁴ J. L.VIVES, *De concordia et discordia in humano genere* (Bruges: 1529) és J. L.VIVES, *Introductio ad sapientiam* (Bruges: 1524).

²⁵ Joannes Amos Comenius (1592–1670) Sárospatakon tanított 1650–1654 között. A *Didactica Magna*, XXIX. fejezetében említi Alstedet; egy másik tanárát, Wilhelm Zeppert és művét, a *Politia ecclesiasticat*.

²⁶ Például *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 13/4.*, szerk. BALÁZS Mihály, KESERŰ Bálint, *Magyarországi magánkönyvtárak IV., 1552–1740, sajtó alá rendezte* BAJÁKI Rita, BUJDOSÓ Hajnalka, MONOK István, VISKOLCZ Noémi (Budapest: OSZK, 2009.): Vives in pseudo dialecticos, Exercitatio Lingua Latinae, De veritate fidei Christianae, Opera omnia, De anima et vita, De civitate Dei Augustinii Aurelii cum notis Vivis.

János,²⁷ Mossóczi Zakariás²⁸), a *Civitate dei Aristotelis opera latina cum censura de Joan[nis] Ludouici Viuis*; a *De disciplinis* valamelyik kiadásban, mint például a Fuggerek magyarországi képviselőjénél, Dernschwam Jánosnál²⁹ és Johann Hensel kassai segédtanítónál is. A tulajdonosok szövegismeretének milyensége azonban nem állapítható meg a Vives-kötetek birtoklásából, mint például Baranyai Decsi János közmondásgyűjtő humanista esetében sem, aki Vives jó véleményét nyomatékosításul használja egy erasmusi mű véleményezésénél.³⁰

A zsoldárfordító Szenci Molnár Albert (1574–1634) valószínűleg három Vives-írást ismert. *Imádságos könyvecskéje*³¹ 1621-es ajánlásában latinul idézett a nőnevelés hasznosságáról és az imádkozásról elmélkedve a *De officio maritiból* és az *Institutione feminae*-ből: „[...] a bölcs Vivesnek, ki ezelőtt száz esztendővel, az ötödik Károly császár praeceptora volt.” Téves információit Vives személyéről hallomásból szerezhetette. Vives nem volt tanára V. Károly császárnak, spanyol királynak, aki azonban a *De concordia et discordia in humano genere*³² című műve ajánlásáért 150 dukátot ajándékozott neki. Szenci 1604-ben, Nürnbergben megjelent latin–magyar szótárában az olvasóhoz intézett előszó után a szótárak hasznosságáról, milyenségéről³³ a *De disciplinis*ből származó vivesi gondolatokat találjuk.

Vives munkásságának szövegszerű, alapos ismeretét Pázmány Péter³⁴ (1570–1637) esztergomi érsek prédikációinak témájában, érvelésében találjuk. Pázmány prédikációi az egyházi évkezetnek megfelelően – advent, karácsony –, és a valós élettal „fordított” sorrendben, az özvegyasszonyok és nem a kislányok, hajadonok nevelésével kezdik az

²⁷ GULYÁS Pál, *Sámboky János könyvtára* (Budapest: 1941): *Lippi Brandolini de ratione scribendi libri tres cum Joannis Ludouici Viuis; Desiderii Erasmi Roterodami et similibus de conscribendi Epistolis libelli*, (Coloniae: 1573); 590. *Epistolae*; 987. *Les Dialogues de Jean Loys Viues pour l'exercitation de la lengua latine, Excude* (Milan: 1560); 1128. *Aristotelis opera latina cum censura de Joan[nis] Ludouici Viuis*, (Basileae); 1467. Joanni Ludouici Viuis, *Opera in duos tomos distincta* (Basileae: 1555); 1759. Joannes Ludouici Viuis, *Somnium Scipionis Ciceronis*.

²⁸ A magyar könyvkultúra múltjából, IVÁNYI Béla cikkei és anyaggyűjtése, in: *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez*, szerk. KESERŰ Bálint 11, sajtó alá rendezte és a függelékét összeállította HERNER János, MONOK István (Szeged: 1983), *Mossóczi Zakariás könyvtára*, 417–484, 458: 167. Mossóczi Zakariás: Joanni Ludouici Viuis, *Opera in duos tomos distincta*, (Basel: 1553! nincs ilyen kiadás [1555]), 482: 924 : *precautiones* valószínűleg J. L. V. *In praecationem Dominicam comentarius*, az *Excitationes animi in Deum* Bruges: 1535) utolsó darabja.

²⁹ *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez*, szerk. KESERŰ Bálint 1. (Szeged: 1984), 12.: Dernschwamm János: *De disciplinis; Ad animi exercitationem meditationes; Censura de Mahumete et Alcoran; Meditationes animi ad orandum; Preces et meditationes quotidianae. Preces et meditationes generales; In praecationem Dominicam comentarius*.

³⁰ BARANYAI DECSI János (1560–1601), *Adagiorum graeco-latinum*.

³¹ SZENCI MOLNÁR Albert, *Imádságos könyvecskéje*. (Haydelberga: 1621). Az előszó legújabb kiadása: *Sz.M.A. költői művei*, sajtó alá rendezte: STOLL Béla, RMKT/ 6. (Budapest: Akadémiai, 1971) 491–493. vagy RMK I. Ld. KAKUCSKA Mária, *Juan Luis Vives és Pázmány Péter a nőnevelésről*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1985.(LXXXIX.)4–5. 479–485.

³² J. L. VIVES, *De concordia et discordia in humano genere* (Bruges: 1529). Az 1519-ben Németalföldre került Ferdinánd főherceg, később magyar király, oktatásának lehetősége merült fel. Eredetileg Erasmusnak szánták a feladatot, de nem vállalta. Vives Ferdinándnak is ajánlott egy művet, a *Declamationes syllanae*-t. Szenci valószínűleg Utrechti Adorjással téveszti össze, aki pápává választását megelőzően a löweni egyetem helyettes rektora és a császár praeceptora volt. Vives személyesen ismerte a hercegi udvar főembereit: Utrechti Adorjánt, a két Wilhelm de Croyt.

³³ Antonio NEBRIJA (1441–1522) és a kontinens első nyelvtana volt az *Arte de la lengua castellana*, 1492.

³⁴ A Római Anya-szentegyház szokásából, minden Vasárnapokra, és egy-nehány innepekre rendelt *Evangeliumokról, Predikációkról, melyeket élő nyelvénél tanítása után írásban foglalt Cardinal Pázmány Péter esztergomi Érsek, in PÁZMÁNY Péter, Összes Munkái*, Kiad. a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Kara. I–VII. t. (Budapest: 1894–1905). Eredetileg Pozsonyban, 1636-ban jelent meg.

oktatást. Vives három részre tagolódo *De institutione feminae Christianae*³⁵ művének első része a *De educatione virginis infantis*, tizenöt fejezetből; a második, a *Qui est de nuptis* tizennégy; és a harmadik, az *Özvegyekről* szóló hét fejezetből áll. Pázmány „A keresztény özvegy-asszonyok tüköre”, „karácsony octavaja között-való vasárnap”-jára írt prédikációját a harmadik, az özvegyasszonyok magatartásával foglalkozó³⁶ rész ihlette. Pázmány összevont hét fejezetet: *De luctu viduarum*, *De funere mariti*, *De memoria mariti*, *De continentia honestate viduae*, *Quomodo agendum domi*, *Quomodo foris*, *De secundis nuptiis*. Vives szövegét általában hűen idézi Pázmány; ha a szöveg forrását felismerni véli, akkor beilleszti megjegyzését a Pál apostol tanácsait követő³⁷ helyes életvitelű özvegyasszonyról, és az odaillő „jól táplált ló”-hasonlatot is átveszi egy másik népszerű Vives-műből, az *Introductio ad veram sapientiam*ból. Talán Pázmány arra is gondolt, hogy Vives Pál apostol egyes leveleinek nevelési „tanácsadását” fejti ki egyes neveléstudományi műveiben? A „Vízkereszt-utáni I. vasárnap I. prédikáció” témája Vives *De officio mariti* című, a férfiek feladatát tárgyaló tizenhárom fejezetből álló munkája.³⁸ Ez keletkezését tekintve a második nevelés tárgyú Vives-írás, soha nem volt olyan népszerű, mint a nőnevelés. A „Vízkereszt-utáni II. vasárnap II. prédikáció”³⁹ a házasságban élő asszonyokat látja el jó tanácsokkal. Pázmány röviden, egy beszéd keretében tárja hallgatósága elé azokat a kérdéseket, amelyeket Vives tizenhárom fejezetben elemez. A „Pünkösöd-után XXIII. vasárnap I. prédikáció” a *De educatione virginis infantis*⁴⁰ foglalja magába. Kettős átvétel is előfordul, mikor Pázmány Vives Szent Jeromos Laeta asszonyhoz intézett leveléből való idézetét veszi át.⁴¹ Ha Vives spanyol, angol példákat – Katolikus Izabella királynő, aragóniai Ferdinánd hitvese és négy leányuk: Isabella és Mária portugál királynék; (Őrütl) Johanna, V. Károly császár és király édesanyja, spanyol királynő; Katalin, VIII. Henrik angol király felesége – idéz, Pázmány nevesítés nélkül, általában ecseteli a főzés, hímzés, fonás tudásának előnyeit, hasznosságát. Pázmány csak Pál apostolra és az antik szerzőkre tett Vives-utalásokat említi; soha nem veszi át a Németalföldön élő vivesi „kortárs” spanyol, angol, itáliai, egyéb példákat.⁴² Ezt mutatja a kor „divatos” olvasmányait sorra vevő Vives által összeállított olvasmányjegyzék, amely országonként sorolja fel az erkölcsre károsnak ítélt műveket. A Spanyol Királyság legnépszerűbb, leghírhedtebb lovagregénye az *Amadis de Gaula* és folytatásai – ezek olvasásában örül majd meg Miguel de Cervantes Saavedra halhatatlan hőse, az elmés-nemes Don Quijote de la Mancha – nem Vives

³⁵ Modern kiadása „részenként” jelent meg: VIVES, J. L. *De institutione feminae christianae, Liber primus*, Introduction, Critical Edition, Translation and Notes ed. C. FANTAZZI and C. MATHEEUSSEN, Translated C. FANTAZZI (LEIDEN, NEW YORK, KÖLN: E. J. BRILL, 1996), 45–46.

³⁶ J. L. VIVES, *De institutione... Liber secundus & tertius, De luctu viduarum*, Introduction, Critical Edition, Translation and Notes ed. C. FANTAZZI and C. MATHEEUSSEN, Translated C. FANTAZZI (LEIDEN, NEW YORK, KÖLN: E. J. BRILL, 1998), *De secundis nuptiis*, 238 és PÁZMÁNY Péter, *Összes...*, VI. t. 192–193.

³⁷ Pál apostol levelei. In: *Szent Biblia azaz az Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás*. Magyar nyelvre fordította KÁROLI Gáspár. Kiad.: Magyar Bibliatanács. Budapest, 1976. 157–237; PÁZMÁNY Péter, *Összes...*, VI. t. 190 és J. L. VIVES, *Introductio ad veram sapientiam* (Bruges: 1524). Széchényi könyvtári példány, J. L. VIVES, *Ad veram sapientiam introductio*, (Coloniae: 1578) 83, 84. maxima.

³⁸ J. L. VIVES *De officio mariti*, 1528.

³⁹ PÁZMÁNY Péter, *Összes...*, VI. t. 307, *Házasságban-élő asszonyok tanúsága*, és J. L. VIVES, *De institutione...*, Liber II.

⁴⁰ VIVES, J. L., *De institutione...*, Liber I. 1, 14, 20–22, 24, 26. és PÁZMÁNY Péter, *Összes...*, VII. t. 617–618.

⁴¹ HIERONYMI, *Epistulae*, Ed.: I. HILBERG (Lipsiae: 1912).

⁴² J. L. VIVES, *De institutione...*, Liber, I. 36, 42. és PÁZMÁNY Péter, *Összes...*, VII. t. 619, 619–620.

kedvencei.⁴³ A *Tirantus* főhőse egyrészt a szerző, Martorell és Hunyadi János. A híres, magyar vonatkozásokkal is rendelkező katalán lovagregényben, a *Tirant lo Blanc*-ban⁴⁴ a szerző életrajzi elemekkel keveri a törökellenes küzdelmeiről 1456 óta nyugaton is jól ismert, tisztelt Hunyadi János alakját.⁴⁵ *Tristanus* története 1501-től volt olvasható spanyolul. A kitalált történeteket elmesélő művek sem Vives kedvencei. A spanyol irodalom kimagasló darabja, a *La Celestina*, teljesebb címmel *La tragicomedia de Calixto y Melibea*⁴⁶ Vives ebben a művében még a tiltott, a nagyon káros, veszélyes olvasmányok egyik darabja; de nemcsak bírál, hanem önmagát is felülbírálja, s a méltó büntetést, a halált elnyerő bűnhődők tanulságul szolgálnak minden olvasónak, így később már nem tiltja.⁴⁷ II. Pius pápa művéről, az *Euryalus et Lucretiáról* nem változik meg elítélő véleménye.⁴⁸

Vives

„Tum et de pestiferis libris, cuiusmodi sunt in Hispania Amadisus, Splandianus, Florisandus, Tirantus, Tristanus: quarum ineptiarum nullus est finis. Quotidie prodeunt novae: Celestina lena nequitiarum parens, Carcer amorum. In Gallia Lancilotus a lacu, Paris et Vienna, Ponthus et Sydonia, Petrus Provinciális et Magalona, Melusina, domina inexorabilis [...] Sunt in vernaculas linguas transfusi, ex latino quidam: velut infacetissimae Facetiae Poggii, Euryalus et Lucretia, centum fabulae Boccatii.”

Pázmány

„Bolondság az aszszony-embernek hadakozó dolgokat olvasni, kárhozat szerelmes históriákat forgatni, melyekből halálos méregnél, az-az veszedelmes gonoszságnál egyebet nem vehetni. Ah! mely nagy esztelenség az atyáktul és a férjektül, ha virágéneket, szerelmeskedésről, irt könyveket adnak feleségek, leányok kezébe.”⁴⁹

A Vives felsorolta közismert francia, itáliai, németalföldi, spanyol példákat⁵⁰ a magyar viszonyokra aktualizálta-rövidítette Pázmány: egyszerűen szerelmes históriákat és virágénekeket említve. Pázmány a prédikációiban név szerint csak a 628. oldalon,⁵¹ az ázsiai követek példáját idézve említi Vivest.

⁴³ *Amadis de Gaula* (Zaragoza: 1508) folytatásai *Esplandián*, 1510. és Páez de RIBERA, *Florisando*, 1510.; Miguel de CERVANTES SAAVEDRA, *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha* (Madrid: 1605).

⁴⁴ Joanot MARTORELL, *Tirant lo Blanc*, (Valencia: 1490). A művet Marti Joan de GALBA fejezte be.

⁴⁵ VASS Eszter, „Magyar vonatkozások a <*Tirant lo Blanc*> című katalán lovagregényben”. In *Kutatási Közlemények III. A magyar-katalán kapcsolatok ezer éve*, összeáll. ANDERLE Ádám, 55–63. (Szeged: 2001).

⁴⁶ Fernando de ROJAS, *Tragicomedia de Calixto y Melibea*, vagy *La Celestina* (Burgos: 1499).

⁴⁷ Mária H. KAKUCSKA, *Juan Luis Vives y La Celestina, La crítica literaria de Juan Luis Vives a base de de la Celestina* in *Acta Hispanica Tomus IV: Comucniaciones del „Seminario sobre La Celestina y su época” 5de noviembre de 1999*, Szeged, Hungria, 89–98.

⁴⁸ M.H.KAKUCSKA, *Juan Luis Vives y La Celestina...*, 96.

⁴⁹ J. L. VIVES, *De institutione...*, Liber I., 46 és PÁZMÁNY Péter, *Összes...* VII. t. 621.

⁵⁰ Enea Sylvio PICCOLOMINI, *Euryalus et Lucretia, Historia de duobus amantibus* (Siena: 1444) spanyolul Salamanca, 1496; a *Decameron*-t katalánra 1429-ben, spanyolra 1450-ben fordították.

⁵¹ PÁZMÁNY Péter, *Összes...* VII. t. 628.

2. Vives és a magyarok

Vives nemcsak tanulmányozta, bírálta és megírta kora visszasságait, a tudományok romlásának, hanyatlásának okait, hanem levelezésében aggódva írt a legnagyobb – a magyaroknak mindenképp – bajról, a török veszélyről, a magyar eseményekről.⁵² A *De Europae dissidiis et Republica*⁵³ című, 1526-ban kiadott kötet negyedik darabjában, a dialógusokban megírt írásában hat, részben történelmi, részben mitológiai alak számol be a magyarok és a segítségükre sietett német és cseh zsoldosok török ellen nemrégiben vívott nagy csatájáról. A keresztények a csatát és a magyarok ifjú királyukat, országukat is elvesztették. Ennek az egésznek oka a békétlenség, az elégedetlenség. A győztes török a csata után visszavonult, ám a következő évben visszatérésével fenyeget; a keresztényeknek össze kell fogniuk ellene. Talán katalán–spanyol hazája történetének némi párhuzama miatt is figyelte aggodalommal 1526. augusztus 29-től a megszűnő, törvényeiben, szokásjogában összehasonlíthatatlan Magyar Királyság sorsát. Érdekes módon ezt a Vives-írást nem említik ismerői, pedig német fordításban ismerhették.⁵⁴

Vives a *De disciplinis*⁵⁵ jogtudományok hanyatlásának okait vizsgáló részében Mátyás király korabeli történetet idéz a magyar király Beatrixszal kötött házassága idején az országba jött idegen jogtudósok által okozott nagy felfordulásról. A magyar jogszokásokat nem ismerő itáliaiak keltette zűrzavart a király hazaküldésükkel és a régi jogszokások visszaállításával szüntette meg. Vives lehetséges informátorának tartom Oláh Miklóst,⁵⁶ annak ellenére, hogy a *Disciplinis* megjelenésének événél, 1531-nél jóval később érkezett Németalföldre. Személyes ismeretségük már azonos körben való mozgásuk miatt sem zárható ki: Oláh Miklós levelezett Marcus Laurinusszal,⁵⁷ szoros kapcsolatot alakított ki Franciscus Craneveldiusszal,⁵⁸ Vives legjobb barátjával. Ismeretségük nagyon közvetett bizonyítéka a löweni egyetem görög-tanárának, Rutgerus Resciusnak Oláh Miklóshoz írt levele, amelynek „mellékleteként” elküldi Vives egyik művét: „...Mitto tibi munusculum chartarum Viuis librum de Ratione dicendi...”,⁵⁹ melyet aztán Oláh Miklós küld tovább Levinus Ammonius kartauzi

⁵² Henry de VOCHT, *Literae virorum eruditorum...*, 217. levél: „[...] Nuper libellum <De dissidijs Europae> edidij: non dubito, quin sit hunc perlatus. [...] Est opus conveniens huic statui temporum. [...] Aliud incommodum [patimur in male] affecta parte corporis: Pannonij elegerunt regem Comitum Vidae: habes bellum in manibus inter eum et Fernandum.”

⁵³ J. L. VIVES, *De Europae dissidiis et Republica* (Bruges: 1526).

⁵⁴ Az Országos Széchényi Könyvtárban több példányban megtalálható Heinrich von EPPENDORF, *Türkischer Keyser Ankunft, Kreg und Haendlung... Allesverdolmetscht... Ein Gespraechijö.Ludovici Vivis... Zu Strasbourg, Bey Hans Schotten*, 1540.

⁵⁵ J. L. VIVES *Opera in duos distincta tomos* I. t. 321–582. I. és az J. L. V. *De causis corruptarum atium* VII. Könyv IV. fejezet, 434–435.

⁵⁶ Oláh Miklós (1493–1568) esztergomi érsek, humanista történész II. Lajos özvegyének, Mária királynénak magántitkára.

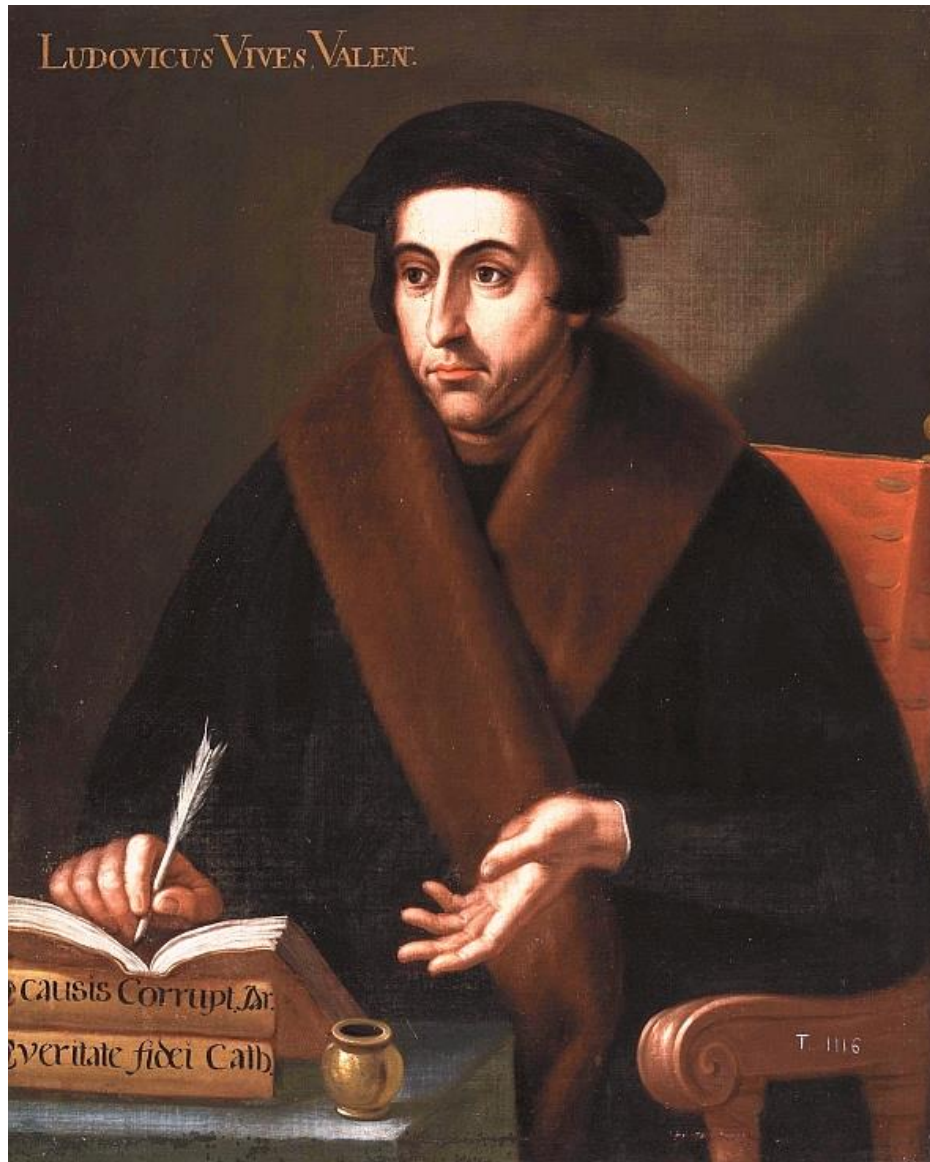
⁵⁷ Marcus Laurinus (1488–1540) németalföldi humanista. Erasmuszal is levelezett, a löweni Sant Donat iskola dékánja.

⁵⁸ Franciscus Craneveldius vagy Frans van Cranevelt (1485–1565) németalföldi humanista, 1515-től élt Löwenben. Leveleit kiadta Henry de Vocht, *Literae virorum eruditum ad Franciscum Craneveldium* 1485–1564, Louvain, 1928. Tovább: L. C.

⁵⁹ Ipolyi Arnold, *Oláh Miklós levelezése*, Budapest, 1875. 418. l.; a levél dátuma: Louvany, 13. Octobr. 1533.

szerzetesnek: „... tum quando rediens attulit mihi abs te Viuis libellum de ratione dicendi, sane quam elegantem, una cum duobis aliis libellis, et epistola tua mihi longa gratissima.”⁶⁰

Az 1540. május 6-án elhunyt, konfliktusokat kerülő, háborúkat, viszályokat mélységesen elítélő, hitvitákban részt nem vevő Vives gyakran hivatkozott és kiadott, nagy tekintélyű szerzője nem csak a protestáns érdeklődőknek, hitvitázóknak. Vives hatását talán jobban érzékeltethetjük, ha említünk néhány ismertebb nevet: Iñigo de Loyola, Alsted, Bacon, Montaigne, Descartes, Leibniz.

Juan Luis Vives (Museo del Prado, Madrid, P03461)

⁶⁰ Im., 477. I. és L.C. 29. I. Craneveltnek írja Levinus Ammonius: „... siue quum Lodouici Viuis oratione [legerem],... Quin etiam meminere Dominum Nicolaum, illum dico amicum vere candidum Olaum, quum ob studia cum ipso mihi communia,...” Az LC.-ben található még Oláh Miklóstól Craneveltnek küldött levél: 276, 278.; Cranevelttől Oláh Miklósnak 275., 277., 279., 280., 281., 282., 283., 284., 285. levél.

JUAN LUIS VIVES NEVELÉSTUDOMÁNNYAL KAPCSOLATOS MUNKÁI

CÍM, KELETKEZÉS IDEJE	ELSŐ MEGJELENÉS UTOLSÓ	KIADÓ	AJÁNLÁS	MEGJEGYZÉS
DE INSTITUTIONE FEMINAE CHRISTIANAE, LOVANI/OXFORD, 1523	ANTWERPIAE, 1524 BASILEAE, 1641	FRANZ BIRCKMANN/ MICHAEL HILLEN=HILLENUS	ARAGÓNIAI KATALIN, VIII.HENRIK 1.	HAB
DE RATIONE STUDII PUERILIS, OXFORD/LONDON, 1523	LOVANI, 1524 HANOVIAE, 1614	PIETER MARTENS WEHELIANUS	MÁRIA ANGOL HG.NÓ [B.MARY]	HAB
DE OFFICIO MARITI, BRUGIS, 1528	BRUGIS, 1528 HANOVIAE, 1614	DE MOLENDINO WEHELIANUS	IOANNEM BORGIAM GANDIAM DUCEM	HAB
DE DISCIPLINIS, BRUGIS, 1531	BRUGIS, 1531 ANTWERPIAE 1531 COLONIAE, 1531 NEAPOLI, 1764	MICHAELHILLENUS IOANNES GYMNICUM	III. JUAN PORTUGÁL KIRÁLY	HAB
LINGVAE LATINAE EXERCITATIO, × BRUGIS, 1538	BASILEAE, Bredae, {1538 Coloniae Mexico, 1939	1539 R. Winter Julio Jiménez Rueda	Philippo Caroli caes. augusti Filio haeredi	HAB
Introductio ad veram sapientiam, × Brugis, 1524	Lovani, 1524 Valenciae, 1791	Pieter Martens	alt. olvasó	Ifj.Szlávy Pál 1779 Buda, anonim
DE SUBVENTIONE PAUPERUM, × Brugis, 1526	Brugis, 1526 szept./ dec. Firenze, 1973	Huberti de Croock Armandio Saitta	A brüggei szenatusnak	HAB HAB
Opera in duos distincta tomos	Basileae, 1555.	Episcopium iuniorem, Huldericus Coccius		HAB, OSZK, STAATSB.,Arad, Orczy, Ráday, ONB
Opera Omnia Joannis Ludovici Vivis Valentini 8. Köt.	Valencia, 1782-1790.	Gregorio Mayans y Siscar,	Nachdruck: London 1964. B. Monfort	Berlin/ Ibero Am.Inst.
Obras Completas de J.L.V. II. vols.	Madrid, Aguilar 1947-1948.	Lorenzo Riber,		MTA KIK, Stabikat.Staatsbibl.

J. L. Vives: *De causis corruptarum artibus, De causis corruptarum artium liber septimus, qui est de jure civili corrupto; Caput IV. Quae damna in jus civile inxerint ignorantio Dialecticae, et nimius altercandi ardor*, 241:590.

„In Pannonia, quemadmodum, accepi, vivebant olim sine juris interpretibus, non tamen sine jure, nam simpliciter et bona fide ex antiquis moribus, et paucis quibusdam legibus, res judicabant, immo dissensiones suorum civium facile componebant, et quemadmodum de Servio Sulpicio dicit Cicero, *tollere controversias malebant, quam constituere*, in Comitatu Beatricis, Fernandi Regis Neapolitani filiae, quae illinc fuit missa nuptum Matthiae Regi, venerunt Jureconsulti aliquot, qui barbarum (ut ipsi dicebant) morem magno vultus et superciliorum fastidio aspernati, homines, quo Princeps et comites haberent pro sapientibus, facile, perfecerunt ut homines rudes ac simplices illorum se sapientiae concrederent; coeperunt illi formulas praescribere, *quibus esset petendum, quibus respondendum, atque excipiendum, dies legitimos notare, judici quoque aliquid assignare quod diceret, ne muta esset persona*; brevi tempore, ubi nullae prius erant lites, omnia vidisses fervere *litibus, controversiis, petitionibus, repetitionibus, exceptionibus, comperendinationibus, procastinationibus*; erat prorsus fabula, nisi quod damnosissima, cetera festiva in primis, et ad risum movendum apta hominibus utique otiosis, et quibus nihil esset controversiae; quod malum tantum, et tam subitum, quodque late invasset plurimos, quum animaadvertissent homines prudentiores, ad Regem res est delata, qui re percognita Jureconsultos illos continuo regni finibus jussit excedere, et omnia in pristinum morem revocari: sedata est statim tempestas illa, tamquam si venti posuissent.”

(Kurzívval az eredetiben is.)

A szerző fordítása:

„Ahogy értesültem, Magyarországon egykor jogmagyarázók, de nem törvények nélkül éltek az emberek. Régi szokásaiknak és néhány törvényüknek megfelelően becsülettel, hűségre és hitre esküdve ítélték meg a dolgokat; igen, polgártársaik véleménykülönbségeit könnyen elsimították, és mint Cicero Servius Sulpiciusról mondta, inkább akarták a vitás kérdéseket az útból eltávolítani, semmint teremteni azokat.

Ferdinánd nápolyi király leányának, Beatrixnek udvarával – akit a Mátyás királlyal való házasságkötés céljából küldtek oda – jogtudósok is jöttek, akik a barbár szokásokat és életformát (mint ők maguk mondták) az arcukon látható nagy ellenérzéssel és homlokráncolással vetették meg. Mint olyan emberek, akiket a király és a kíséret egyaránt bölcseneknek tartott, könnyen keresztülvitték, hogy a tanulatlan és egyszerű emberek bölcsességükben megbízzanak. Ezen juristák elkezdtek szabályokat előírni, *amelyek szerint kellett igazat szolgáltatni, amelyek után kellett jogot szolgáltatni és jogilag ellenvetést tenni*, és elkezdtek *a törvénytöréseket feljegyezni*. A bírónak előadták, hogy mit mondjon, hogy ne egy hang nélküli szerepet játsszon.

Ha láttad volna, hogy rövid idő alatt ott, ahol azelőtt semmiféle peres ügy nem volt, most csak úgy hemzsegett minden a sok peres ügytől, vitás kérdéstől, követelésektől, visszakövetelésektől, az alperesnek a felperes elleni kifogásaitól, az ítélethozatal következő napra való elnapolásától és határidő-halasztásoktól. A történet önmagában, amellet, hogy nagyon káros, mindenkéft vicces volt, azokat az embereket – akik mindenkéft békeszeretők voltak, és nem kedvelték a vitát – nevetésre ingerelte. Amint ezt a rossz és váratlan kórt sok ember elkapta és a még bölcsebb emberek ezt észlelték, akkor értesítették a királyt. Ő (a király) a dolgot átlátta, megparancsolta a jogtudósóknak, hogy azonnal hagyják el birodalmát, és mindent a régi rend szerint állított vissza. Rögtön elült a vihar, hasonlatosan, mint mikor a szél elcsitul.”